অধ্যায় ৪ ঃ সামাজিক আন্দোলনৰ সাম্যবাদী দৃষ্টিভংগী

অধ্যায় গাঁথনি

৪.১ উদ্দেশ্য
৪.২ পৰিচয়
৪.৩ সামাজিক আন্দোলনৰ সাম্যবাদী দৃষ্টিভংগী ঃ ৰূপৰেখা
৪.৩.১ সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠন
৪.৩.২ অধিষ্ঠিত তাত্ত্বিক আৰ্হি
৪.৪ আলোচ্য বিষয়বস্তু আৰু দৃষ্টিকোণ
৪.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৪.৬ অধিক জানিবলৈ
৪.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
৪.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি —

- সামাজিক আন্দোলনসমূহৰ সাম্যবাদী ধাৰাসমূহৰ এক সম্যক জ্ঞান লাভ কৰিব পাৰিব
- এই ধাৰাসমূহৰ মুখ্য অধিবক্তা আৰু আলোচ্য বিষয়বস্তুসমূহৰ কথাও জানিব পাৰিব।

৪.২ পৰিচয়

এক নিদিষ্ট উদ্দেশ্য সিদ্ধিৰ বাবেই সামাজিক আন্দোলনসমূহৰ উদ্ভৱ হয়। সম্বোধন কৰিবলগীয়া বিষয়বস্তু আৰু পৰিস্থিতিসমূহৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি ই বিভিন্ন ধাৰা আৰু কার্যপদ্ধতি অৱলম্বন কৰে যাতে ই নিজৰ লক্ষ্যত উপনীত হ'ব পাৰে। ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টিত আমি সামাজিক আন্দোলনৰ ধাৰাসমূহৰ বিষয়ে জানিলো। এই অধ্যায়টিত এতিয়া আমি সামাজিক আন্দোলনৰ সাম্যবাদী ধাৰাসমূহৰ বিষয়ে শিকিম।

৪.৩ সামাজিক আন্দোলনৰ সাম্যবাদী দৃষ্টিভংগী ঃ ৰূপৰেখা

সামাজিক আন্দোলনসমূহ হ'ল এক বিশাল পৰিসৰৰ মানুহৰ গোট বা সংগঠন, যিয়ে বিশদভাৱে ৰাজনৈতিক বা সামজিক সমস্যসমূহৰ ওপৰত মনোনিৱেশ কৰি সামাজিক পৰিৱর্তন সাধিবলৈ একগোট হয়। অসংখ্য সহযোগী সংগঠনে স্বতন্ত্রভাৱে প্রাথমিক সমস্যাসমূহৰ বাবে কাম কৰি যাব পাৰে আৰু তেতিয়াও ইয়াক সামাজিক আন্দোলন হিচাপে ধৰি ল'ব পাৰি।

সামাজিক আন্দোলন হ'ল সম চিন্তাধাৰা আৰু অনুশীলনৰ সংমিশ্রণ যিয়ে সামাজিক জীৱন পৰিৱৰ্তন কৰাত মনোনিৱেশ কৰে। যৌথ অনুশীলন বা দলবদ্ধ কার্যকলাপক "কোনো লক্ষ্যত উপনীত হ'বলৈ কমেও দুজন ব্যক্তিয়ে সুসংবদ্ধভাৱে কর্মৰত হোৱা"টোকে বুজায়। চৰমপন্থী ধাৰাটোৱে সন্মিলন বা পৰিৱর্তে সমাজৰ সমগ্র গাঁঠনিটোক সূচায়। গতিকে, ইয়াৰ পৰা এইটো প্রতিপন্ন হৈছে যে সকলো সামাজিক আন্দোলনকে চৰমপন্থী আন্দোলন বুলি গণ্য কৰিব নোৱাৰি।

ফৰাছী বিপ্লৱ আৰু ১৯৭১ চনৰ ৩ মার্চত হোৱা পোলেণ্ড সংবিধানকে আদি কৰি ওঠৰ শতিকাৰ শেষৰ ফালে উদ্ভৱ হোৱা আন্দোলনসমূহেই মুখ্য সংৰক্ষিত সামাজিক আন্দোলনসমূহৰ অন্তর্গত। ঊনৈছ শতিকাৰ শেষৰ ফালে হোৱা শ্রমিক আন্দোলন আৰু সমাজবাদী আন্দোলনসমূহ সামাজিক আন্দোলনৰ আদিৰূপ বুলি গ্রহণ কৰিব পাৰি, যিবোৰে সাম্যবাদী আৰু সমাজবাদী গণতান্ত্রিক সংগঠন আৰু সমিতিসমূহৰ ব্যৱস্থাপনাসমূহ প্রণোদিত কৰিছিল। ১৮১৫ চনত ব্রিটেইনে নেপলিয়'নিক যুদ্ধত জয়লাভ কৰাৰ পাছৰ সময়ছোৱাত সৈনিকৰ পুনৰাগমন আৰু নিবনুৱা সমস্যাই শ্রেণী সংগ্রামৰ উত্থান ঘটাইছিল যিয়ে এক সামাজিক পৰিৱর্তন আনিছিল। এই সামাজিক আন্দোলনসমূহেই কার্ল মার্ক্সৰ বাবে সামাজিক তত্ত্বসমূহ প্রয়োগ কৰাৰ ভিত্তিস্বৰূপ আছিল। ১৮৬১ চনৰ পৰা ৰাছিয়াত সংস্কাৰমূলক আন্দোলনসমূহ আৰম্ভ হৈছিল যিয়ে সামন্তবাদী প্রথা উৎখাত কৰিছিল।

১৯৪৫ চনত দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধত জয়লাভ কৰাৰ পাছত ব্রিটেইনে এক আমোল সংস্কাৰৰ দিশে গতি কৰিছিল আৰু ১৯৭৯ চনত মার্গাৰেট থেট্চাৰৰ নিযুক্তিৰ আগলৈকে শ্রমিকসমকলৰ অধিকাৰৰ বাবে হোৱা সামাজিক আন্দোলনসমূহেই আইন প্রণয়ন সংক্রান্তীয় বিষয়বস্তুসমূহৰ সিংহভাগ অধিকাৰ কৰি আছিল। ১৯৭০ৰ দশকটোত নাৰী অধিকাৰ, শান্তি-সম্প্রীতি, নাগৰিক অধিকাৰ, তথা বাস্তব্যবিদ্যা সংক্রান্তীয় বিভিন্ন আন্দোলনৰ অভ্যুত্থান ঘটিছিল যিবোৰক একেলগে নৱ সামাজিক আন্দোলন (New Social Movement) বুলি কোৱা হৈছিল। এইবোৰে সেউজ বিপ্লৱৰ বিকাশৰ বাট মুকলি কৰিছিল। ১৯৯০ ৰ দশকৰ শেষৰফালে অনুষ্ঠিত হোৱা আন এটা সর্বব্যাপী সামাজিক আন্দোলন হ'ল বিশ্বায়নৰ বিৰোধ কৰি অনুষ্ঠিত হোৱা আন্দোলন।

সামাজিক আন্দোলনৰ ঐতিহাসিক পটভূমিৰ কেইটামান মুখ্য কার্যপ্রণালী আছে। বৃহৎ বৃহৎ চহৰৰ সৃষ্টি কৰা নগৰীকৰণ পদ্ধতিয়ে বিভিন্ন ব্যক্তিৰ মাজত সামাজিক সম্পর্ক স্থাপন কৰিবলৈ প্রোৎসাহিত কৰিছিল। কেৱল নগৰীয়া অঞ্চলতহে সম উদ্দেশ্যৰ বিভিন্ন মানুহে এজনে আনজনক আৱিস্কাৰৰ জৰিয়তে সংগঠিত হৈছিল যাৰ ফলস্বৰূপে সেই পূর্বকালীন সামাজিক আন্দোলনসমূহৰ আৰম্ভণি হৈছিল।

ইয়াৰ লগতে উদ্যোগীকৰণ পদ্ধতিয়ে এক বৃহৎ সংখ্যাৰ শ্রমিকক একে অঞ্চললৈকে আগমন ঘটাইছিল যাৰ নেতৃত্বৰ ফলত সেই সময়ৰ যথেষ্ট সংখ্যক সামাজিক আন্দোলনে সেই সামাজিক শ্রেণীটোৰ হকে যুঁজিছিল।

আন বহুতো সামাজিক আন্দোলন বিশ্ববিদ্যালয়সমূহটো হৈছিল, য'ত জনশিক্ষা পদ্ধতিয়ে বহুটো লোকক সংগঠিত কৰিছিল।

যোগাযোগ প্রযুক্তিৰ উন্নতিৰ লগে লগে সামাজিক আন্দোলনৰ সৃষ্টি আৰু কার্যপদ্ধতিসমূহ আৰু অধিক সহজ হৈ পৰিল; ওঠৰ শতিকাৰ কেফেসমূহত ছপা পুস্তিকাৰ বিতৰণৰ পৰা ইন্টাৰনেটলৈকে - এই সকলোবোৰ যন্ত্রৰে সামাজিক আন্দোলনৰ বিকাশত এক গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা আছে।

সর্বশেষত গণতন্ত্রৰ প্রসাৰ আৰু বিভিন্ন ৰাজনৈতিক অধিকাৰ যেনে বাক স্বাধীনতা আদিয়ে সামাজিক আন্দোলনৰ সৃষ্টি আৰু কার্যপদ্ধতিত সহায়ক হৈ পৰিছিল।

৪.৩.১ সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠন

সামূহিকভাৱে গোট খোৱা জীৱনীশক্তি আৰু বিভিন্ন অগ্রদূত আৰু তেওঁলোকৰ অনুগামীসকলৰ কাম-কাজৰ দ্বাৰা সেইবোৰে কার্যক্ষমতা আহৰণ কৰিলেও সমাজৰ দ্বাৰা স্বীকৃতিপ্রাপ্ত আৰু সংগঠিত নোহোৱালৈকে সেইবোৰ শক্তিৰন্ত হৈ নুঠে। সংগঠিত হোৱাৰ পদ্ধতিটোৰ বিভিন্ন গাঁঠনি থাকিব পাৰে। এইয়া নতুন আইনৰ আদেশ বা আন্দোলনত সহায়ক হোৱা নির্দেশিকা বা অনুশীলনৰ স্বীকৃতিপ্রাপ্ত পৰিকল্পনা বা কাঠামোৰ দ্বাৰাও হ'ব পাৰে। সমাজৰ সকলোধৰণৰ বিকাশে নতুন নতুন বহুতো বৃহৎ সংগঠনৰ জন্ম দিয়ে যিয়ে ইয়াত সহায় কৰিব বিচাৰে আৰু এই নতুন সংগঠনসমূহৰ দাবী পূৰণ কৰিবলৈ ইতিমধ্যে অধিষ্ঠিত সংগঠনসমূক চাপ দিয়ে।

এই সংগঠনসমূহেই হ'ল সেইসমূহ উপাদান যিয়ে সমাজৰ জীৱনীশক্তিসমূহৰ নিয়োজিতকৰণ, সক্রিয়কৰণ, সমন্বয়সাধন আৰু পৰিচালনা কৰে যাতে ইয়াৰ দ্বাৰা আৰু অধিক উল্লেখনীয় ফলাফল লাভ কৰিব পৰা যায়। এই সংগঠনসমূহে সমাজৰ লগত সংগবদ্ধ হৈ এই জীৱনীশক্তি আহৰণ কৰে য'ত এইয়া সক্রিয় হৈ থাকে। সমাজৰ জীৱনীশক্তিৰ উৎস হ'ল ইয়াৰ প্রয়োজনীয়তা আৰু আশা-আকাংক্ষাসমূহ। এই জীৱনীশক্তিসমূহে এই বিষয়সমূহৰ ওপৰত মাত মাতিবলৈ একত্রিত হোৱা সামাজিক সংগঠনসমূহত প্রৱেশ কৰে। এই সংগঠনসমূহে সমাজৰ মৌলিক লক্ষ্যসমূহ পূৰণ কৰিবলৈ যিমানেই উত্তমভাৱে ধাৰণক্ষম হয়, ইয়াৰ মাজেৰে প্রতিবাহিত হৈ থকা জীৱনীশক্তি সিমানেই লক্ষণীয় হয়।

পুৰণি মানসিকতা আৰু উদ্দেশ্যসমূহক নতুন উদ্দেশ্যসমূহে স্থানচ্যুত কৰাৰ লগে লগে সমাজৰ আশা-আকাংক্ষাসমহো সলনি হয়। এই অগ্রগতিসমূহৰ লগত নিজকে খাপ খুৱাই লোৱা সংগঠনসমূহ প্রস্ফুটিত হৈ গৈ থাকে। অতীতৰ অবক্ষয়সমূহৰ লগতে নিবদ্ধ হৈ থকা সংগঠনসমূহ নিষ্ফল হৈ পৰে আৰু অৱশেষত ধ্বংসকৃত বা নিষ্প্রভ হৈ পৰে।

৪.৩.২ অধিষ্ঠিততাত্ত্বিক আৰ্হি

সাম্যবাদী সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠনসমূহৰ লগতে একেলগে ইতিমধ্যে অধিষ্ঠিত তাত্ত্বিক আৰ্হিসমূহৰ মৰ্মগ্রহণ কৰাৰ এক গুৰুতৰ সমস্যা হ'ল যে প্রায়সংখ্যক নৱমপন্থী সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠনে এক পৰিৱর্তনকামী প্রৱণতাৰে কাম কৰে যিয়ে প্রচলিত ৰাজনৈতিক বা অর্থনৈতিক কাঠামোত অংশগ্রহণ কৰাটোকেই এক আদর্শগত লক্ষ্য হিচাপে গ্রহণ কৰে। তাৰ লগতে বহুতে আমোলাতন্ত্রকৰণ আৰু আনুষ্ঠানিকীকৰণক গুৰুত্বপূর্ণ আৰু অপৰিহার্য বুলি গণ্য কৰে। সর্বশেষত, নতুন সামাজিক আন্দোলনসমূহত বৈশিষ্ট্য বা প্রকৃতিৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰাৰ পৰিণতিত সাম্যবাদী সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠনসমূহৰ জটিলতাৰ বিষয়টো পর্যাপ্ত পৰিমাণে সম্বোধন কৰাত অৱহেলা কৰা হয়। সম্পদ সংহতিকৰণ তত্ত্বই হ'ল আমাৰ সমালোচকসকলৰ বাবে সবাতোকৈ সুস্পষ্ট উদ্দেশ্য যাৰ ১৯৭০-৮০ চনলৈ থকা কর্তৃত্বশালী অৱস্থানে সেইসময়ত সামাজিক আন্দোলনসমূহৰ তাত্ত্বিক আলোচনাত আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ প্রভাৱ পেলাইছিল।

ৰাল্‌ফ্ এইচ্ টার্ণাৰ (Ralph H. Turner) আৰু লেৰিচ কিলিয়ানে (Lewis Killian) (১৯৭২) পোনপ্রথমে সামাজিক আন্দোলনত আমোলাতন্ত্রকৰণ আৰু সংগঠনৰ সম্ভাৱ্য আৱশ্যকতাৰ বিষয়টো উত্থাপন কৰিছিল। সমষ্টিগত আচৰণ তত্ত্বৰ প্রতিক্রিয়া হিচাপে বিকাশ হোৱা সম্পদ সংহতিকৰণ তত্ত্ব (মেক্‌কার্থী আৰু যাল্ড, ১৯৭৭)-ই সামজিক আন্দোলনৰ আনুষ্ঠানিকীকৰণ আৰু আমোলাতন্ত্রকৰণক গুৰুত্বপূর্ণ তথা অপৰিহার্য বুলি গণ্য কৰিছিল। পূর্বৰ বঞ্চনা তথা বিক্ষোভমূলক দৃষ্টিভঙ্গীৰ পৰা নিজকে পৃথক কৰি ৰখাৰ প্রচেষ্টাত সম্পদ সংহতিকৰণৰ তাত্ত্বিকসকলে অতি সাৱধানতাৰে সামাজিক আন্দোলনসমূহৰ উপযোগিতামূলক অর্থ নিৰোপণ কৰিছিল — কেনেকৈ সম্পদসমূহ আহৰণ কৰা হয় আৰু সেইবোৰ থান-থিত লগোৱা হয় আৰু এই সংহতিকৰণৰ ফলাফল কি হয়। তাৰোপৰি, সম্পদ সংহতিকৰণে সামাজিক আন্দোলন তত্ত্বৰ কেন্দ্রবিন্দুটো সামাজিক আন্দোলনৰ পৰা সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠনলৈ স্থানান্তৰ কৰিছিল।

তেতিয়াৰে পৰাই সম্পদ সংহতিকৰণক ইয়াৰ যুক্তিগত অভিমতৰ সংকীর্ণ দৃষ্টিভংগীৰ বাবে, সমাজৰ মানসিক উপাদানসমূহ উপেক্ষা কৰাৰ বাবে, তথা ইয়াৰ জোখতকৈ বেছি থকা পৰিমাণগত চিন্তাধাৰাৰ বাবে তীব্র সমালোচনা কৰা হৈছিল (উদাহৰণ ঃ ম্যুলাৰ, ১৯৯২)। আন সমালোচকসকলে সম্পদ সংহতিকৰণৰ বিৰোধিতা কৰাৰ কাৰণসমূহ হ'ল - ইয়াৰ এক শ্রেণী অনুৰক্তিৰ প্রদর্শন, সাধাৰণতে ভিন্নমত পোষণকাৰীসকলৰ প্রমাণীকৰণ, আনুষ্ঠানিক আমোলাতান্ত্রিক সংগঠনৰ দাবী, এই

জনসমাৱেশে ইতিমধ্যে অধিষ্ঠিত ৰাজনৈতিক কাঠামোৰ ওপৰত আক্রমণ কৰাৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব আৰোপ (মেয়াৰ ১৯৯৫; পিভেন আৰু ক্লাৰ্ৱার্ড ১৯৯৫)।

আমাৰ বাবে এনেধৰণৰ সমালোচনাবোৰ সাৰগর্ভ হ'লেও অসম্পূর্ণ হয়। উদাহৰণস্বৰূপে, টার্ণাৰ আৰু কিলিয়ানে (১৯৭২) যুক্তি আগবঢ়াইছিল যে এটা আন্দোলনৰ আনুষ্ঠানিকীকৰণৰ এটা অনুপাত আছিল যদিহে "এখন বৃহৎ সমাজত এটা অৱস্থাৰ ওপৰত সকলোৱে সমর্থন কৰে"। এটা সাম্যবাদী সংগঠনে ইতিমধ্যে অধিষ্ঠিত কাঠামোক অকপট আবেদনেৰে সংস্কাৰ কৰা বা তাত অংশগ্রহণ কৰাৰ পৰিৱর্তে সাধাৰণতে বৈপ্লৱিক দাবীহে জনাব। এনেধৰণৰ দাবী জনোৱা সংগঠন এটাই সম্ভৱতঃ "এখন বৃহৎ সমাজৰ সকলোৱে সমর্থন কৰা এটা অৱস্থা" সাধন কৰিবলৈ সক্ষম নহ'ব বা সেয়া নিবিচাৰিব। গতিকে সাম্যবাদী সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠনসমূহক অধ্যয়নৰ বাবে সম্পদ সংহতিকৰণ তত্ত্ব ব্যৱহাৰ কৰাটোক আমি সমালোচনা কৰো কিয়নো ই আমোলাতন্ত্রকৰণৰ অপৰিহার্যতাৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰে যিটো সাম্যবাদী সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠনসমূহৰ আদর্শ আৰু আন্তঃগাঠনিৰ সম্পূর্ণ বিৰোধী। ইয়াৰ উপৰিও, সম্পদ সংহতিকৰণ তাত্ত্বিকসকলে সম্পদৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰাৰ লগতে কৃতিত্বৰ মানদণ্ড সম্পদৰ উৎপাদনৰ জৰিয়তে নিৰোপণ কৰে। একেদৰেই, এইটোও চৰমপন্থী সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠনসমূহৰ আদর্শৰ পৰিপন্থী। যেতিয়া সম্পদ সংহতিকৰণ তত্ত্বই সাম্যবাদী সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠনসমূহক অধ্যয়ন কৰে, তেতিয়া তাৰ পৰৱর্তী পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাসমূহে তেওঁলোকৰ সম্পদৰ অভাৱক "হতাশাজনক" বুলি প্রতিপন্ন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। হার্বার্ট এইচ্চ হাইন্ছে (১৯৯৮) Student Non-Violent Co-ordinating Commit (SNCC) নামৰ এটা চৰমপন্থী সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠনৰ ওপৰত গৃহীত দায়িত্বসমূহ অধ্যয়ন কৰিবলৈ সম্পদ সংহতিকৰণ তত্ত্বৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল। তেওঁ SNCC আৰু অন্য নৰমপন্থী নাগৰিক অধিকাৰবাদী সংগঠনসমূহে ব্যৱহাৰ কৰা বিভিন্ন সম্পদৰ উল্লেখনীয় পৰিমাণগত তথ্য প্রদান কৰিছিল; ইয়াৰ উপৰিও তেওঁৰ কর্মৰাজিয়ে এটা চৰমপন্থী দলৰ উপকাৰী কর্মফলে নৰমপন্থী দলৰ দাবীসমূহ অগ্রগামীভাৱে যুক্তিশীল হিচাপে প্রতিষ্ঠা কৰাৰ কথাও সামাৰি লৈছিল। সম্পদ সংহতিকৰণ তত্ত্বৰ সংস্কাৰমূলক অভিপ্রায়ৰ বাবে SNCC-ৰ ওপৰত গৃহীত দায়িত্বসমূহ হাইন্ছৰ দ্বাৰা স্বীকৃতপ্রাপ্ত হোৱাৰ বিপৰীতে সংগঠনটোক সাধাৰণ দৃষ্টিত নৰমপন্থী সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠনবোৰক সিহঁতৰ লক্ষ্য প্রাপ্তিত ই কেনেদৰে সহায় কৰে সেই হিচাপেহে চোৱা হৈছিল। য'ত সম্পদ সংহতিকৰণ তত্ত্বই নিজৰ পৰিসৰ বৃদ্ধিৰ জৰিয়তে কিছুমান সাংস্কৃতিক তথা সমাজ-মনঃস্তাত্বিক উপাদান সামাজিক আন্দোলন তত্ত্বৰ নতুন বিষয় হিচাপে অন্তর্ভুক্ত কৰিছিল।

আমি আৰ্হি হিচাপে আগবঢ়াব খোজা সাম্যবাদী সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠনসমূহৰ "জনসংগ্রামমূলক বৈশিষ্ট্য" যেনে নিযুক্তিতকৈ জনসাধাৰণৰ কার্যকলাপৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰা আদি থাকিলেও তেওঁলোকৰ পুঁজিবাদ-বিৰোধী বিশ্বাসে সাম্যবাদী সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠনৰ সম্পদহীনতাক প্রায়েই স্বেচ্ছাকৃত বুলিয়েই প্রতিপন্ন কৰে। সাম্যবাদী সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠনসমূহৰ সদস্যসকলৰ মতে সাফল্য কেৱল সম্পদহীনতা সত্ত্বেও আহৰণ কৰা নহয়, বৰঞ্চ সম্পদহীনতাৰ ফলতে আহৰণ কৰা হয়। নৰমপন্থী সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠনে ৰাজনৈতিক পৰিসৰ সীমিত নহ'বলৈ সম্পদৰ ব্যৱহাৰ কমোৱাটো স্বীকাৰ কৰিলেও সাম্যবাদী সামাজিক আন্দোলনকাৰী সংগঠনসমূহে ইচ্ছাকৃতভাৱে এক নির্দিষ্ট কার্যপন্থাৰে এই বন্ধনত্বৰ পৰা নিজকে আঁতৰাই ৰাখে।

৪.৪ আলোচ্য বিষয়বস্তু আৰু দৃষ্টিকোণ

এই খণ্ডটিত চৰমপন্থাক কেনেদৰে কিছুমান সামাজিক আন্দোলনৰ সৈতে সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছিল, সেয়া উদাহৰণৰ সৈতে দেখুওৱাৰ চেষ্টা কৰা হ'ব।

মার্কিন নাগৰিক অধিকাৰ আন্দোলন

মার্কিন নাগৰিক অধিকাৰ আন্দোলনটো কৃষ্ণবর্ণৰ মার্কিনসকলে নাগৰিকত্বৰ সম্পূর্ণ অধিকাৰ আৰু বর্ণগত সমতা লাভ কৰিবৰ বাবে অনুষ্ঠিত কৰিছিল। জনসাধাৰণ আৰু সংগঠনসমূহে এই বর্ণবৈষম্যতাৰ বিৰুদ্ধে বিভিন্ন কার্যকলাপ যেনে প্রতিবাদী কুজ-কাৱাজ, বয়কট, পৃথকীকৰণ আইন অমান্য কৰা ইত্যাদি আদিত জড়িত আছিল। বহুতে স্বীকাৰ কৰে যে এই আন্দোলনটো ১৯৫৫ চনত আলাবামাৰ পৰিবহন বয়কটৰ পৰা আৰম্ভ হৈ ১৯৬৫ চনৰ ভোটাধিকাৰ আইন কার্যকৰী হওঁতে শেষ হৈছিল, কিন্তু তথাপিও আন বহুতৰ মতে এই আন্দোলনটো তাতেই শেষ হৈ যোৱা নাছিল।

এই আন্দোলনটোৰ দুটা স্বচ্ছ সুতি আছিল —

➢ সংস্কাৰমূলক

Southern Christian Leadership Conference-ৰ মার্টিন লুথাৰ কিঙৰ শান্তিমূলক কার্যপন্থা

➢ বৈপ্লৱিক

ব্লেক পেন্থাৰছ্, মেলকম্ এক্স্

মেলকম্ এক্সে শান্তিপূর্ণতাক নীতিগতভাৱেই অস্বীকাৰ কৰিছিল, কিন্তু তেওঁ মার্টিন লুথাৰ কিঙ আৰু অন্য শান্তিপূর্ণ প্রতিবাদত বিশ্বাসী নাগৰিক অধিকাৰ আন্দোলনৰ সক্রিয় কর্মীৰ লগত একেলগে কাম কৰাত আগ্রহী আছিল। সমগ্র পৃথিৱীৰ এক বৃহৎসংখ্যক কৃষ্ণবর্ণৰ লোকৰ বাবে তেওঁ এক বিপ্লৱৰ প্রতিনিধি আছিল। তেওঁৰ ওচৰত পৰম্পৰাত অভ্যস্ত লোকসকলক

প্রতিনিধিত্ব কৰি তেওঁলোকে অনুভৱ কৰা ক্ষোভ আৰু হতাশাক এক কণ্ঠ প্রদান কৰাৰ ক্ষমতা আছিল। সবাতোকৈ গুৰুত্বপূর্ণ এয়ে যে পক্ষপাতিত্ব, পৃথকীকৰণ, আৰু শোষণ থকা সত্ত্বেও তেওঁ অপ্রতিহত বিপ্লৱ আৰু বিৰোধিতাক প্রতিনিধিত্ব কৰিছিল।

মার্টিন লুথাৰ কিঙৰ শান্তিকামী কার্যপন্থায়েই আছিল ১৯৫৭ চনৰ পৰা ১৯৬৮ চনলৈ এই নাগৰিক অধিকাৰ আন্দোলনৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ সাফল্যৰ সময়ছোৱাৰ মুখ্য চালিকাশক্তি। তেওঁৰ বক্তব্য তথা মন্তব্যসমূহে সকলোৰে সমস্যসমূহ সামৰি লৈছিল আৰু এটা নতুন যুগৰ সৃষ্টি কৰিছিল। তেওঁ আৰম্ভ কৰা আন্দোলন আৰু মার্চসমূহে আমেৰিকাৰ জাতীয় জীৱনত গুৰুত্বপূর্ণ প্রভাৱ পেলাইছিল।

১৯৫৭ চনত কিঙে বিভিন্ন কৃষ্ণৱর্ণৰ নেতাক একত্রিত কৰি এটা সংগঠনৰ প্রস্তুতি আৰম্ভ কৰিছিল যিটোক এতিয়া Southern Christian Leadership Conference বুলি জনা যায়। কিঙক ইয়াৰ নেতা হিচাপে নির্বাচন কৰা হৈছিল, আৰু তাৰ বহু আগেয়েই তেওঁ বিভিন্ন দল-সংগঠনক পৃথকীকৰণৰ বিৰুদ্ধে প্রতিবাদী কার্যসূচী সম্পন্ন কৰোৱাত সহায় কৰি দিছিল।

ডক্টৰ কিঙৰ 'স্বকীয়তা'ৰ ধাৰণাই কৃষ্ণৱর্ণ আৰু সর্বহাৰা লোকৰ মাজত তথা গর্বৰ ভাবৰ সৃষ্টি কৰিছিল। তেওঁৰ শান্তিকামী কিন্তু প্রত্যক্ষ কার্যপন্থা আৰু সামাজিক পৰিৱর্তনৰ বাবে তেওঁৰ সুবিচাৰপূর্ণ আৰু অধ্বংসকামী কার্যপদ্ধতিয়ে সমগ্র দেশখনৰে ভাব জগাই তুলিছিল আৰু ইয়াৰ প্রয়োজনীয়তাসমূহ পুনৰ ক্রমবদ্ধ কৰা হৈছিল। উদাহৰণস্বৰূপে, ১৯৬৫ চনৰ ভোটাধিকাৰ আইনখন কংগ্রেছলৈ যোৱাৰ কাৰণ আছিল ছেলমাৰ পৰা মণ্ট্গমেৰীলৈ হোৱা মার্চ। তেওঁৰ জ্ঞানৰাজি, শব্দৰাজি, কার্য-কলাপ, কার্যাৱলী, আৰু এক নতুন জীৱনৰ বাবে তেওঁৰ সপোনেই আন্দোলনটোৰ অৱসান ঘটাইছিল। ১৯৬৩ চনত তেওঁৰ 'মোৰ এক সপোন আছে' শীর্ষক ঐক্য আৰু বর্ণ সমতা বজাই ৰখা বক্তব্যটোৱে আমেৰিকাৰ ইতিহাসৰ এক অন্যতম ভাষণ হিচাপে পৰিগণিত হৈছে।

কিঙৰ শান্তিপূর্ণ প্রতিবাদৰ কেইটামান মুখ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল —

- সাহসী ব্যক্তিসকলৰ বাবে অহিংসা এক জীৱন শৈলী।
- অহিংসা সদায় সম্পর্ক আৰু বুজা-পৰা বঢ়োৱাত ব্রতী।
- অহিংসাই দোষী ব্যক্তিৰ পৰিৱর্তে বিশ্বাসঘাটকতাক নাইকীয়া কৰাৰ চেষ্টা কৰে।
- অহিংসাৰে যুক্তি ধৰি ৰাখিব পাৰিলে শিক্ষা প্রদান তথা সংস্কাৰ কৰিব পৰা যায়।
- অহিংসাই ঘৃণাৰ পৰিৱর্তে প্রেমহে বিচাৰে।
- অহিংসাত থকা মানুহে বিশ্বাস কৰে যে এই বিশ্বব্রহ্মাণ্ডখন ন্যায়ৰ পক্ষত আছে আৰু সত্য সদায় বর্তী থাকিব।

ইয়াতে ব্যৱহাৰ কৰা কৌশলসমূহ আছিল —

- অৱস্থান
- স্বাধীনতাকামী আৰোদী
- বিক্ষোভ প্রদর্শন আৰু মার্চ

নাৰীবাদী আন্দোলন

নাৰীবাদী আন্দোলনৰ দুটা মূল সুতি আছে —

- প্ৰথম সুতি -

  ভোটাধিকাৰ, সম্পত্তিৰ অধিকাৰ, বিচ্ছেদৰ অধিকাৰ

- দ্বিতীয় সুতি -

নাগৰিক অধিকাৰৰ সম্প্ৰসাৰণ - ক্ৰেডিট কার্ডৰ মালিকীস্বত্ব, সমঅধিকাৰ, সমান বেতনৰ অধিকাৰ, শিক্ষা, প্ৰজনন আৰু স্বাস্থ্য সংক্ৰান্তীয় অধিকাৰ, ৰাজনীতিত মহিলাৰ প্ৰৱেশ।

ছাফ্ৰেজেটছ্

ইংলেণ্ডত ১৯৮৭ চনত মিলিচেণ্ট ফউচেটে The National Union for Women's Suffrage স্থাপন কৰিছিল। তেওঁলোকৰ মুখ্য উদ্দেশ্য আছিল মহিলাৰ ভোটাধিকাৰ লাভ কৰা; মিছ ফউছেটে শান্তিপূৰ্ণ প্ৰতিবাদত বিশ্বাস কৰিছিল।

বিকাশ মধ্যমীয়া ধৰণৰ আছিল, ১৯০৩ চনত এমেলিন পেংকহার্ষ্ট আৰু তেওঁৰ দুই জীয়ৰী খ্ৰিষ্টাবেল আৰু ছিলভিয়াই Women's Social and Political Union স্থাপন কৰিছিল। তেওঁলোকে মহিলাৰ বাবে ভোটাধিকাৰ সাব্যস্ত কৰিবলৈ বিচাৰিছিল। এই সংগঠনটোৰেই পাছলৈ ছাফ্ৰেজেটছ্ (Suffragettes) হিচাপে জনাজাত হ'ল। ছাফ্ৰেজেটছৰ সদস্যসকলে হিংসাৰ জৰিয়তে তেওঁলোকৰ অধিকাৰ সাব্যস্ত কৰিবলৈ খুজিছিল।

ছাফ্ৰেজেটছসকলে প্ৰথমতে শান্তিপূৰ্ণভাৱেই আৰম্ভণি কৰিছিল। ঠিক ১৯০৫ চনত এই সংগঠনটোৰে এক উত্তেজনাৰ সৃষ্টি কৰিছিল যেতিয়া খ্ৰিষ্টাবেল পেংকহার্ষ্ট আৰু এনি কেনীয়ে মানছেষ্টাৰত এখন ৰাজনৈতিক সভাত অনাধিকাৰ প্ৰৱেশ কৰি দুজন উদাৰবাদী ৰাজনীতিক (ৱিন্ষ্টন্ চ্চাৰ্চ্চিল আৰু ছাৰ এডৱার্ড গ্ৰে)-ক প্ৰশ্ন কৰিছিল যে তেওঁলোকে মহিলাৰ ভোটাধিকাৰ থকাটো গ্ৰহণ কৰে নে নকৰে। তেওঁলোকৰ এজনেও সেই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়া নাছিল। তাৰপাছত, দুয়োগৰাকী মহিলাই দুখন পতাকা উৰুৱালে য'ত "মহিলাৰ বাবে ভোট" বলি লিখা আছিল আৰু দুয়োগৰাকী ৰাজনীতিককে তেওঁলোকৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিবলৈ চিঞৰি কৈছিল। তেনেকুৱা ধৰণৰ ঘটনা আগতে কেতিয়াও ঘটা নাছিল আৰু সাধাৰণতে ৰাজহুৱা বক্তাৰ ভাষণ শান্তিপূৰ্ণভাৱে তথা সন্মানেৰে শুনা হৈছিল যদিও তেওঁলোকৰ কথা-বতৰাৰ লগত মানুহৰ সন্মতি নাছিল। পেংকহার্ষ্ট আৰু পেনীক সভাখনৰ পৰা বাহিৰ কৰি দিয়া হৈছিল আৰু সভাখনত বাধাৰ সৃষ্টি কৰাৰ লগতে এজন আৰক্ষী বিষয়াক আক্ৰমণ কৰাৰ বাবে আটক কৰি ৰখা হৈছিল।

ছাফ্ৰেজেটছসকলে পৰিত্ৰ স্থানসমূহলৈ জোৰ সমদল লৈ গৈছিল কিয়নো চ্চার্চ্চ অফ ইংলেণ্ডে তেওঁলোকৰ ইচ্ছাৰ বিৰোধিতা কৰিছিল; তেওঁলোক অক্সফ'র্দ ষ্ট্ৰীট লণ্ড-ভণ্ড কৰিছিল, সেই জনাজাত পথটোৰ এখন খিৰিকী ভাঙিছিল; তেওঁলোক বাকিংহাম পেলেচৰ আগতো সমৰেত হৈছিল কিয়নো ৰাজকীয় পৰিয়ালটোৰে মহিলাৰ ভোটাধিকাৰ সমর্থন কৰা দেখা নগৈছিল; তেওঁলোক কিছুমান নাওঁ সংগ্ৰহ কৰি সেয়া থেমছেৰে চলাই নি সংসদৰ বহাৰ সময়ত জোৰেৰে চিঞৰ-বাখৰ কৰিছিল; আন কিছুমানে কৰ দিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিছিল। কামলৈ যাওঁতে

ৰাজনীতিকসকলক অত্যাচাৰ কৰা হৈছিল। তেওঁলোকৰ ঘৰবোৰ জ্বলাই দিয়া হৈছিল। গল্‌ফ কোৰ্ছসমূহ লণ্ড-ভণ্ড কৰা হৈছিল।

ছাফ্‌ৰেজেটছ্‌সকলে আনন্দমনেৰেই কাৰাগাৰলৈ গৈছিল। তাতে তেওঁলোকে খাদ্য গ্ৰহণ নকৰি অনশনত বহিছিল। চৰকাৰ চিন্তাত পৰিছিল যে তেওঁলোকে কাৰাগাৰতে মৃত্যুবৰণ কৰি আন্দোলনটোত শ্বহীদৰ অৱদান আগবঢ়াব। কাৰাগাৰৰ গৱৰ্ণৰসকলক ছাফ্‌ৰেগেটছ্‌সকলক জো�ৰ-জৱৰদস্তি খাদ্য খুৱাবলৈ আদেশ দিয়া হৈছিল যিটোৱে ৰাইজৰ মাজত এক অসন্তোষৰ সৃষ্টি কৰিছিল যিহেতু বলপূৰ্ৱকভাৱে খাদ্য খুওৱা কামটো মানসিকভাৱে বাধাগ্ৰস্তসকলক উৎসাহিত কৰিবলৈহে কৰা হৈছিল আৰু তাৰ বিপৰীতে এইসকল কিছুমান শিক্ষিত মহিলাহে আছিল।

এছ্‌কিথৰ চৰকাৰে ''Cat and Mouse Act'' প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰিছিল। ইয়ে ছাফ্‌ৰেজেটছ্‌সকলক অনশন কৰিবলৈ অনুমতি দিছিল আৰু ইয়ে তেওঁলোকক আৰু অধিক দুৰ্বল কৰি তুলিছিল। বলপূৰ্ৱকভাৱে খাদ্য খুওৱা হোৱা নাছিল। যেতিয়া ছাফ্‌ৰেজেটছসকল খুবেই দুৰ্বল হৈ পৰিছিল তেতিয়া তেওঁলোকক কাৰাগাৰৰ পৰা মুক্তি দিয়া হৈছিল। যেতিয়া তেওঁলোকৰ কাৰাগাৰত কোনো অস্তিত্বই নাছিল, সেয়া চৰকাৰৰ বাবে কোনো অস্বস্তিৰ কাৰণ নাছিল। কাৰাগাৰৰ পৰা মুক্তি দিয়া সদস্যসকল ইমানেই দুৰ্বল আছিল যে তেওঁলোকে ছাফ্‌ৰেজেটছৰ কঠোৰ আন্দোলনত ভাগেই ল'ব পৰা নাছিল। যেতিয়া এই দুৰ্বল সদস্যসকলে শক্তি ঘূৰাই পাইছিল, তেতিয়া তেওঁলোকক বিনা অভিযোগত পুনৰ গ্ৰেপ্তাৰ কৰা হৈছিল আৰু এই প্ৰণালীটো পুনৰ আৰম্ভ কৰা হৈছিল। চৰকাৰৰ মতে এইটো ছাফ্‌ৰেজেটছ্‌সকলৰ বিৰুদ্ধে এক অনিবাৰ্য কিন্তু পোনপটীয়া কৰ্মপ্ৰক্ৰিয়া আছিল।

পৰৱৰ্তীকালত ছাফ্‌ৰেজেটছসকল বৰ্দ্ধিতভাৱে অসাধাৰণ হৈ পৰিছিল। ছাফ্‌ৰেজেটছসকলৰ লগত জড়িত আটাইতকৈ জনাজাত ঘটনাটো সংঘটিত হৈছিল ১৯১৩ চনৰ জুন মাহত যেতিয়া এমিলি ৱাইল্ডিং ডেভিদছনে ৰজাৰ ঘোঁৰাৰ আগত পৰি দিছিল। তেওঁক মৃত্যুদণ্ড দিয়া হৈছিল আৰু ছাফ্‌ৰেজেটছসকলৰ প্ৰথম শ্বহীদৰ সৃষ্টি হৈছিল। তৎসত্ত্বেও তেওঁৰ কাৰ্যকলাপ যুক্তিপূৰ্ণ হোৱাতকৈ ক্ষতিকাৰক হিচাপেহে পৰিগণিত হৈছিল। বহুতো পুৰুষে পোনপটীয়াকৈ প্ৰশ্ন তুলিছিল — যদি এগৰাকী শিক্ষিত মহিলায়েই এনেধৰণৰ কাম কৰে, তেনেহ'লে এগৰাকী অশিক্ষিত মহিলাই কি কৰিব? তেওঁলোকক কি হাৰত ভোটাধিকাৰ প্ৰদান কৰিব পৰা যায়?

এই কথা অনুধাৱন কৰিব পাৰি যে ছাফ্‌ৰেজেটছসকল লাহে লাহে আৰু কঠোৰ হৈ গৈ থাকিল হয়। ১৯১৩ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত তেওঁলোকে ডেভিদ লয়দ জৰ্জৰ বাসগৃহৰ এটা অংশ বিস্ফোৰণেৰে ধ্বংস কৰিছিল যিজন ইংলেণ্ডৰ এজন অন্যতম জনপ্ৰিয় ৰাজনীতিক আছিল আৰু তেওঁক মহিলাৰ ভোটাধিকাৰৰ সমৰ্থনকাৰী হিচাপেহে গণ্য কৰা হৈছিল।

১৯১৪ চনৰ আগষ্ট মাহত ব্ৰিটেইন আৰু ইউৰোপে প্ৰথম বিশ্বযুদ্ধত অংশ লৈছিল। দেশপ্ৰেম প্ৰদৰ্শন কৰিবলৈ এমেলিন পেংকহাৰ্ষ্টে ছাফ্‌ৰেজেটছ্‌সকলক হিংসাত্মক নহ'বলৈ

প্রশিক্ষণ দিছিল আৰু চৰকাৰক যুদ্ধৰ কাম-কাজত সহায় কৰিছিল। ব্রিটেইনৰ যুদ্ধত মহিলাৰ অৱদান অত্যাৱশ্যকীয় আছিল। ১৯১৮ চনত সংসদত জনতাৰ প্রতিনিধিত্বৰ আইনখন অধিগ্রহণ হৈছিল। আমেৰিকা আৰু ব্রিটেইনৰ নিচিনাকৈ অষ্ট্রেলিয়া আৰু নিউজিলেণ্ডতো এনেধৰণৰ আন্দোলন হৈছিল।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ সামাজিক আন্দোলনৰ সংজ্ঞা দিয়ক।

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ সামাজিক আন্দোলনৰ ইতিহাস সম্পর্কে লিখক।

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ সামাজিক আন্দোলনৰ মুখ্য পদ্ধতিসমূহ লিখক।

.....

৪.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- সামাজিক আন্দোলনসমূহ হ'ল এক বিশাল পৰিসৰৰ মানুহৰ গোট বা সংগঠন, যিয়ে বিশদভাৱে ৰাজনৈতিক বা সামজিক সমস্যসমূহৰ ওপৰত মনোনিৱেশ কৰি সামাজিক পৰিৱর্তন সাধিবলৈ একগোট হয়। অসংখ্য সহযোগী সংগঠনে স্বতন্ত্রভাৱে প্রাথমিক সমস্যাসমূহৰ বাবে কাম কৰি যাব পাৰে আৰু তেতিয়াও ইয়াক সামাজিক আন্দোলন হিচাপে ধৰি ল'ব পাৰি।
- সামাজিক আন্দোলন হ'ল সম চিন্তাধাৰা আৰু অনুশীলনৰ সংমিশ্রণ যিয়ে সামাজিক জীৱন পৰিৱর্তন কৰাত মনোনিৱেশ কৰে। যৌথ অনুশীলন বা দলবদ্ধ কার্যকলাপক "কোনো লক্ষ্যত উপনীত হ'বলৈ কমেও দুজন ব্যক্তিয়ে সুসংবদ্ধভাৱে কর্মৰত হোৱা"টোকে বুজায়। চৰমপন্থী ধাৰাটোৱে সন্মিলন বা পৰিৱর্তে সমাজৰ সমগ্র গাঁঠনিটোক সূচায়। গতিকে, ইয়াৰ পৰা এইটো প্রতিপন্ন হৈছে যে সকলো সামাজিক আন্দোলনকে চৰমপন্থী আন্দোলন বুলি গণ্য কৰিব নোৱাৰি।
- ফৰাছী বিপ্লৱ আৰু ১৯৭১ চনৰ ৩ মার্চ মাহত হোৱা পোলেণ্ড সংবিধানকে আদি কৰি ওঠৰ শতিকাৰ শেষৰ ফালে উদ্ভৱ হোৱা আন্দোলনসমূহেই মুখ্য সংৰক্ষিত সামাজিক আন্দোলনসমূহৰ অন্তর্গত। ঊনৈছ শতিকাৰ শেষৰ ফালে হোৱা শ্রমিক আন্দোলন আৰু সমাজবাদী আন্দোলনসমূহ সামাজিক আন্দোলনৰ আদিৰূপ বুলি গ্রহণ কৰিব পাৰি, যিবোৰে সাম্যবাদী আৰু সমাজবাদী গণতান্ত্রিক সংগঠন আৰু সমিতিসমূহৰ ব্যৱস্থাপনাসমূহ প্রণোদিত কৰিছিল।

- বৃহৎ বৃহৎ চহৰৰ সৃষ্টি কৰা নগৰীকৰণ পদ্ধতিয়ে বিভিন্ন ব্যক্তিৰ মাজত সামাজিক সম্পর্ক স্থাপন কৰিবলৈ প্রোৎসাহিত কৰিছিল। কেৱল নগৰীয়া অঞ্চলতহে সম উদ্দেশ্যৰ বিভিন্ন মানুহে এজনে আনজনক আৱিস্কাৰৰ জৰিয়তে সংগঠিত হৈছিল যাৰ ফলস্বৰূপে সেই পূর্বকালীন সামাজিক আন্দোলনসমূহৰ আৰম্ভণি হৈছিল।
- মার্কিন নাগৰিক অধিকাৰ আন্দোলনটো কৃষ্ণবর্ণৰ মার্কিনসকলে নাগৰিকত্বৰ সম্পূর্ণ অধিকাৰ আৰু বর্ণগত সমতা লাভ কৰিবৰ বাবে অনুষ্ঠিত কৰিছিল। জনসাধাৰণ আৰু সংগঠনসমূহে এই বর্ণবৈষম্যতাৰ বিৰুদ্ধে বিভিন্ন কার্যকলাপ যেনে প্রতিবাদী কুজ-কাৱাজ, বয়কট,পৃথকীকৰণ আইন অমান্য কৰা ইত্যাদি আদিত জড়িত আছিল। বহুতে স্বীকাৰ কৰে যে এই আন্দোলনটো ১৯৫৫ চনত আলাবামাৰ পৰিবহন বয়কটৰ পৰা আৰম্ভ হৈ ১৯৬৫ চনৰ ভোটাধিকাৰ আইন কার্যকৰী হওঁতে শেষ হৈছিল, কিন্তু তথাপিও আন বহুতৰ মতে এই আন্দোলনটো তাতেই শেষ হৈ যোৱা নাছিল।
- নাৰীবাদী আন্দোলনৰ দুটা মূল সুতি আছে — প্রথম সুতি (ভোটাধিকাৰ, সম্পত্তিৰ অধিকাৰ, বিচ্ছেদৰ অধিকাৰ) আৰু দ্বিতীয় সুতি (নাগৰিক অধিকাৰৰ সম্প্রসাৰণ - ক্রেডিট কার্ডৰ মালিকীস্বত্ব, সমঅধিকাৰ, সমান বেতনৰ অধিকাৰ, শিক্ষা, প্রজনন আৰু স্বাস্থ্য সংক্রান্তীয় অধিকাৰ, ৰাজনীতিত মহিলাৰ প্রৱেশ)।

৪.৬ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

1. Acker, J. (1995). “Feminist Goals and Organizing Processes.” Pp. 137-144 in Feminist Organization, edited by Ferree and Martin. Philadelphia: Temple University
2. Bouchier, D. (1987). Radical Citizenship: The New American Activism. New York: Schocken
3. Fitzgerald, K. J., & Rodgers, D. M. (2000). Radical Social Movement Organizations: A Theoretical Model *Taylor & Francis, Ltd. Vol. 41,* (No. 4), pp. 573-592

৪.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সামাজিক আন্দোলনসমূহ হ'ল এক বিশাল পৰিসৰৰ মানুহৰ গোট বা সংগঠন, যিয়ে বিশদভাৱে ৰাজনৈতিক বা সামজিক সমস্যসমূহৰ ওপৰত মনোনিৱেশ কৰি সামাজিক পৰিৱৰ্তন সাধিবলৈ একগোট হয়। অসংখ্য সহযোগী সংগঠনে স্বতন্ত্রভাৱে প্রাথমিক সমস্যাসমূহৰ বাবে কাম কৰি যাব পাৰে আৰু তেতিয়াও ইয়াক সামাজিক আন্দোলন হিচাপে ধৰি ল'ব পাৰি।

২নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ফৰাছী বিপ্লৱ আৰু ১৯৭১ চনৰ মার্চ মাহৰ তিনি তাৰিখে হোৱা পোলেণ্ড সংবিধানকে আদি কৰি ওঠৰ শতিকাৰ শেষৰ ফালে উদ্ভৱ হোৱা ৰাজনৈতিক আন্দোলনসমূহেই মুখ্য সংৰক্ষিত সামাজিক আন্দোলনসমূহৰ অন্তর্গত। ঊনৈছ শতিকাৰ শেষৰ ফালে হোৱা শ্রমিক আন্দোলন আৰু সমাজবাদী আন্দোলনসমূহ সামাজিক আন্দোলনৰ আদিৰূপ বুলি গ্রহণ কৰিব পাৰি, যিবোৰে সাম্যবাদী আৰু সমাজবাদী গণতান্ত্রিক সংগঠন আৰু সমিতিসমূহৰ ব্যৱস্থাপনাসমূহ প্রণোদিত কৰিছিল।

১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ বৃহৎ বৃহৎ চহৰৰ সৃষ্টি কৰা নগৰীকৰণ পদ্ধতিয়ে বিভিন্ন ব্যক্তিৰ মাজত সামাজিক সম্পর্ক স্থাপন কৰিবলৈ প্রোৎসাহিত কৰিছিল। কেৱল নগৰীয়া অঞ্চলতহে সম উদ্দেশ্যৰ বিভিন্ন মানুহে এজনে আনজনক আৱিস্কাৰৰ জৰিয়তে সংগঠিত হৈছিল যাৰ ফলস্বৰূপে সেই পূর্বকালীন সামাজিক আন্দোলনসমূহৰ আৰম্ভণি হৈছিল।

৪.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) চুটি প্রশ্ন ঃ (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)

প্রশ্ন ১ ঃ সামাজিক আন্দোলনৰ সাম্যবাদী দৃষ্টিভংগীৰ সংগঠনসমূহ কি?

প্রশ্ন ২ ঃ সামাজিক আন্দোলনৰ সাম্যবাদী দৃষ্টিভংগীৰ অধিষ্ঠিত তাত্ত্বিক আৰ্হিবোৰৰ বিষয়ে আলোচনা আগবঢ়াওক।

খ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন ঃ (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)

প্রশ্ন ১ ঃ মার্কিন নাগৰিক অধিকাৰ আন্দোলন কি?

প্রশ্ন ২ ঃ নাৰীবাদী আন্দোলন কি?

*** ***** ***